

Pediček Franc: Pedagogika danes.

Poglavja za antropološko snovanje
slovenske pedagogike.

Maribor, Založba Obzorja 1992

(interpretacija)

BOGOMIR NOVAK

Veliki duh zadoljuje (kaznuje) sodobnike z nalogo, da ga interpretirajo. Na takšnega duha kaže "Pedagogika danes" po svoji avantgardnosti. O namenu knjige in sklopih poglavij govori že avtor v Predgovoru. Na koncu vsakega poglavja so opombe, pri nekaterih pa najdemo tudi sklep in na koncu knjige besedo namesto sklepa. Tudi v tem je razlog, da stopimo na pot interpretacije. Avtorjev status upornika s "pokončno hojo" (Bloch) kaže, da se je sporočilo knjige prebilo iz inkvizicije družboslovja in bednih razmer, ki so to inkvizicijo pogojevale. Na svojem dolgem pohodu skozi institucije zastopa avtor ideji deinstitucionalizacije in deskolarizacije. Vsak nov pedagoški problem (da omenimo le domsko vzgojo, akcijsko raziskovanje, narkomanijo, človeka v involucijskem obdobju) omogoča avtorju nov zavoj v spirali logosa samorefleksije. Tudi znanstveni tekst lahko deluje na bralca očiščevalno in prerojevalno, če vsebuje dramatični preobrat. V knjigi gre za preobrat od navidezne sreče pedagoškega služenja (ancilstva) k svobodi avtonomne pedagoške misli. Ta preobrat, ki je zastavljen za ceno spremembe mehanicistične paradigme (pedagoške) znanosti, je bil dolga leta jabolko spora.

Nadaljni razvoj pedagoške misli pri nas ni možen brez dialektike (kot dia-logosa!), antropologije in holistične paradigme. Avtor kliče ptolomejskim dialektikom "eppur si muove" in opozarja pragmatike na potrebo po tematiziranju logosa. Vprašanje je, ali se bo pedagoški logos v prihodnosti tematiziral kot logos sprave in sinteze ali kot logos antinomij znotraj identitete in pluralnosti razlik. Pedagoški logos vidi avtor v antropološkem snovanju. Holistična antropološka dialektika je epistemološko - metodološka osnova za razumevanje vodljivosti človeka v vseh življenjskih obdobjih. V dialogu z razmerami v pedagoški teoriji in praksi ostaja avtor dosledno na svoji strani. Tudi za holistično pedagoško misel velja, da jo uvaža v svet vpitje njenih sovražnikov, ker ne občejuje imaginarnega cvetja na okovih s(l)užnosti, ampak želi intencionirati živ, edukacijski cvet v celoti od pragme do logosa. Ime rože (Umberto Eco) je pomembno zaradi osnovnega problema v knjigi, kako je mogoče osvobajanje odtujenega sveta na vzgojno-izobraževalni način. Zaradi instrumentalizacije razuma (in drugih fenomenov industrijskega človeka) gre tudi za vprašanje legitimnosti imena 'homo sapiens' za človeško vrsto, ki se nahaja v planetarni igri med vsem in ničem s pozitivnim ali negativnim izidom za vse.

Iz te diagnoze sledi vprašanje, kaj pomeni vzgoja v odnosih med pogubo in preživetjem, vodljivostjo in zapeljanostjo, pedagoški erosom in tanatosom, deprogramiranjem iluzij in megalomanskih ideologij ter reprogramiranjem lepše prihodnosti

za posameznika in človeško vrsto. Na to vprašanje avtor implicitno odgovarja s konceptom vzgoje v smislu paideje kot občečloveške, družbene in individualne funkcije. Ta koncept bi pri človeku kot primarno duhovnem bitju kazalo dopolniti z zakonom karme in krščansko karizmo. Erinije parcializacije ne prizanašajo edukaciji, ki bi morala zadevati človeka na bistveni in eksistenčni ravni, a ga zadeva le na eksistenčni kot npr. vzgoja iz dela in za delo. Brez esencialne ravni ni možna sprostitev ustvarjalne, duhovne energije kot podlage ustvarjalnega dela in vzgoje. Pediček zastopa idejo integracije dela in vzgoje in s tem vzpostavlja odnos med sekundarnim nivojem človeka - delavca, ki se socializira za življenje države in družbe, in primarnim nivojem duhovnega bitja, ki to raven presega.

Pedičkova misel je po eni strani odsev časa, po drugi pa je vsaj v zasnovi futurološka "transdisciplinarna metateorija". Avtorjeva orientacija k imanentni kritiki je ponekod le donkihotski boj z discipliniranimi šolskimi mlini na veter, sicer pa pomeni veliko več - pomeni umeščanje človeka v polikulturni kozmos z njegovo (r)evolucijsko kontinuiteto v diskontinuiteti. V prihodnosti bo potrebna vzdržnost (askesis) do megalomanskih napak v polpreteklem obdobju in kot združitev vseh (subjektivnih) sil za pridobivanje znanja. Pedičkovo delo zveni kot rekvijem za pošasti iz psevdopedagoškega zoonpolitikonstva in obenem preludij programskega manifesta za novi milenij.

Pedičkova knjiga je nastala na osnovi šestih motivov: II. posveta slovenskih pedagogov na Bledu 1971. kot referenčne točke, antropološke utemeljenosti pedagogike, spremembe znanstvene paradigme, razreševanja vprašanja obstoja predmeta pedagogike, širjenja edukacije in s tem predmeta pedagogike na vsa človekova življenjska obdobja in časovne trodimenzionalne vpetosti razvoja pedagogike med preteklost, sedanjost in prihodnost.

Ne potrebujemo samo interdisciplinarno zasnovane pedagoške metodologije, ampak tudi interdisciplinarno zasnovan curriculum, ki omogoča identiteto učenca in učitelja, ker učitelj za svoje pedagoško poslanstvo ne potrebuje samo znanja svoje stroke. Še ni jasno, katero bo integrativno področje znanja v vlogi metadiscipline-pedagoške filozofije, filozofije vzgoje in izobraževanja, edukologije, antropogogike itd. To vlogo Pediček odreja obči pedagogiki, ki je sistematizacijsko in pragmatično-teoretsko, ne pa tudi znanstvenoraziskovalno področje. Na tej ravni se nahajajo tudi obča fizika, kemija, sociologija.

Vzgoja je celostni, zgodovinski pojav, ker gre za oblikovanje, vplivajnsko uresničevanje in osvobajanje človekove eksistence. Vzgojnih smotrov ni mogoče voluntaristično predpisovati vnaprej. Za vzgojo v širšem, antropološko - socialnem in družbenozgodovinskem smislu uporablja Pediček izraz 'paideja', za vzgojo v ožjem smislu pa edukacija. Pedagogika vključuje na antropološko-individualni ravni tudi samovzgojo (autopajdejo), samoizobraževanje (autoinstrukcijo) in samooblikovanje (auto-edukacijo). Poleg antropologije sta za intencionalnost vzgoje pomembni tudi aksiologija in etika, sicer ni jasno, kako se je možno v situaciji odločati za človeka (ens humanum) in zoper državo-družbo (ens sociale) ter razlikovati med svobodo in odtujitvijo. Človek je na esencialni ravni duhovno, razumsko, družbeno, komunikacijsko, svobodno bitje, na eksistencialni pa je enkrat in neponovljiv. Obe ravni je treba razlikovati tudi v različnih kulturnih sredinah in v različnih življenjskih obdobjih posameznika. Pri tem ostaneta še vprašanji izhodišča otrokove osebnosti, ki je bodisi ljubljena ali manipulirana že v družini, ki se je avtorju tudi pokazala kot bistveno drugotno stanje, in kako se kažejo bistvene ravni v posameznih obdobjih življenja individualne osebnosti. Tudi tega drugega vprašanja avtor ni obšel, saj obravnava probleme pedagogike v ožjem smislu, hebogogike in andragogike.

Knjiga je v zasnovi zgodovinsko-sistemska enciklopedija razvoja slovenske pedagogike s preseganjem marksističnih dogem v smeri mišljenjskega pluralizma. Bogastvo pedagoških problemov kaže na njeno uporabnost za širok krog bralcev, ki jih tematika kakorkoli zadeva. Avtor reflektira pedagoško-znanstveno metodologijo (eksperiment, akcijsko raziskovanje) ter družinsko in domsko vzgojo. O današnji pedagogiki govori avtor s stališča njene preteklosti in prihodnosti. Znanost obravnava na štirih ravneh, ki jih poimenuje z grškimi izrazi 'episteme', 'logos', 'pragma' in 'techne'. Še vedno je premalo pedagoške prakse, ki bi izhajala iz logosa. Družbenopolitična in ideološka pragmatika in tehnologija polpretekle pedagogike ni bila znanstvena. Za Pedička je pedagogika znanost, ker njen predmet ne izginja, ampak se celo širi na vsa življenjska obdobja, vključno z involucijskim, in ker je utemeljena v znanstveni epistemologiji.

Pediček zastopa idejo o odprtosti in ireduktibilnosti pedagogike, ki je šele na začetku svojega razvoja. Kot antropološko-humanistična veda potrebuje notranjo antropologizacijo in ne zunanjo, ki jo dobi iz druge roke drugih znanosti, npr. psihologije, sociologije itd. Pedagogika se mora v svoji novi, pluralni identiteti znebiti vseh spornih vsebin mehanicistično-empiristične paradigme in sprejeti značilnosti holistične, kot so vsestranska povezanost, celota je več kot vsota njenih delov, primat procesa, odvisnost posameznih delov od celotnega konteksta. Teleološkost pedagogike je intencionirana z novimi vrednotami sožitja. Kadar se pedagogika zoži le na posamezne vrednote, ki so idejno-ideološke, družbenopolitične, kulturne ali ekonomsko-pragmatične, postane antiznanost vrednostnega monizma v vseh fazah individualnega razvoja. Kriza današnje pedagogike ni samo posledica njenega posebnega (začetnega) razvojnega položaja, ampak je tudi znak paradigmatkega preloma znanosti. Akcijsko raziskovanje je sinteza teoretičnega in empiričnega raziskovanja s primatom teorije. Epistemologija (pedagoških) znanosti je v njihovi antropolog(izac)iiji.

Prometejski mit slovenske alternativne pedagogike (alternativnih pedagogik, didaktik, metodologij) še nastaja. Prihodnost pedagogike vidi Pediček v osvobajanju njenega družbenega mehanicizma in v dezideologizaciji, humanizaciji, ekologizaciji, razodtujevanju, deskolarizaciji, demokratizaciji, antropologizaciji. V prihodnosti bosta možni vzgoja in izobraževanje brez indoktrinacije, dogmatizacije, voluntarizacije, ideologizacije institucionalizacije in ne nazadnje mehanicizma v smislu funkcionalnosti permanentnega učenja. Prihodnost pedagogike je v novi holistični paradigmi. Kot vemo, so derivati mehanicizma tehnologizem, birokratizem in pragmatizem. Vzgoja in izobraževanje sta zaradi mehanicizma postala protidejavnika življenja in dela. Teorija vzgoje in izobraževanja se omejuje v svetu in pri nas na didaktično - metodični tehnologizem in državno - družbeni pragmatizem. Šele v prihodnosti bo mogoče izoblikovati transdisciplinarno metateorijo vzgoje in izobraževanja.

Ni jasno, kaj pomeni razlikovanje različnih eidetskih ravni osebnosti od otroka, mladostnika, odraslega človeka in starca. Operativnost antropološke dialektike je potrebna zaradi učinkovitega delovanja različnih organizacij, ki pomagajo posamezniku pri njegovem osebnostnem razvoju in premagovanju težav. Zakaj ni govora o otrokovi osebnosti, ki je ljubljena ali manipulirana že v družini? Tudi Marx je izbral poklic, ki ima občečloveško korist na osnovi tega vprašanja.

Pedičkov opozorilo, da mora biti vsaka pedagoška metodologija - vključno z akcijsko, utemeljena v logosu in episteme, kaže na stališče, po katerem je neupravičena delitev raziskav na bazične in aplikativne. Na nek način šele preseganje empiristične znanstvene paradigme omogoča prehod k logosu. Tudi pedagoška intencionalnost (hotenjskost, namenskost, mediacija) postane tako celovitejša kot enotnost v pluralni mnogoterosti. Pri tem nastane problem, kaj pomeni pluralizem v vzgoji in

izobraževanju in kaj antropološki pluralizem. Vemo, da se je ta problem odprl na Bledu l. 1971. Nasproti stigmatizacijam idejno-ideološkega nevtralizma, stankarskega pluralizma, rousseaujevstva, abstraktnega humanizma, buržoaznega mladinoslovja itd. Na vzgojnoizobraževalnem področju pomeni različne smeri šol kot tudi različne vsebine in metode vzgojnoizobraževalnega dela na eni ali na različnih šolah ali v izvenšolskih ustanovah, na antropološkem pa pomeni različna bistva človeka v različnih zgodovinskih in individualnih obdobjih življenja ali različna bistva v različnih kulturah v istem obdobju. Mišljenjski monizem -enoumje ne more razumeti mišljenjskega pluralizma - večumja. Pluralizem mišljenja, praks, kultur ni mogoč brez demokratičnega in pozitivnega odnosa do drugačnosti. Stigmatizacije izhajajo iz negativnega odnosa do drugačnosti in alternativnosti. Prav zato pomeni ideološko indoktrinirana in manipulirana vzgoja škodo v pedagoški teoriji in praksi. Ni smiselni negativni odnos, ampak ozaveščanje z imanentno kritiko negativnih pojavov v vzgoji in izobraževanju. Orientacija k smotrom, ciljem in nalogam je značilna za teleologijo vzgoje in izobraževanja.

Znano je, da je na tem področju šlo za spor med konceptoma celovitega človeka (Pediček) in vsestranske osebnosti (Mrmak, Autor). Vprašanje teleološke orientiranosti še danes ni teoretično pluralno razčiščeno. Od Bleda 1971 dalje je bila Pedičkova naloga v zrelem življenjskem obdobju v tem, da stigo sprejme in jo ustvarjalno preraste v antropološkem snovanju. Bralec bo presodil, koliko mu je to uspelo. To je bila izredno težka naloga, če vemo, da se je socialistična pedagogika nahajala med Scilo služenja iz ponižnosti in Caribdo "usodne domišljavosti" (Hayek) pri postavljanju vzgojnoizobraževalnih smotrov in izbiri sredstev zanje. Moč negativitete uma je bila nezavedna. Tako se je bohotil pedagoški platonizem ohranitve pozitivitete v obči idealiteti. Problem je v tem, kako se je mogoče izogniti produkciji negativnih resnic o vzgoji in izobraževanju kot pervertiranem rezultatu dogmatično marksistične in mehanicistične paradigme po eni strani in neplodnosti idealitet na drugi strani. Ta problem terja nič manj kot nov razmislek o "pedagoški deontologiji" (Pediček, 1992:239-244).

Ni vseeno, v kakšni luči se prikazuje odnos med staro in novo paradigmo: 1) črno-belo slikanje pravega in napačnega ravnanja, 2) epistemoloških rezov in vezi, 3) racionalne rekonstrukcije - je manjkajočih pogojev komunikacije. Vemo, da ima oblast vedno takšne ali drugačne učinke na učitelja. Vemo tudi, da je šele Platon razrešil Sokratov spor s sofisti v idealni državi in s tem omogočil Sokratovo vstajenje od mrtvih - tj. ohranitve v zgodovinskem spominu. Šele z racionalno rekonstrukcijo komunikacije postanejo epistemološki rezi tudi vezi. Ni slučajno, da se avtor ukvarja z vprašanji človekovih padcev in porazov. Medtem ko klasična pedagogika iz slavnega zgodovinskega obdobja zapusti človeka na vrhuncu sposobnosti, ga Pedičkova spremlja do groba. Logos vsebuje po Heraklitu pot navzgor in navzdol ali po Marxu metodo vzpona in sestopanja. V narkogogiki in tanatogogiki je avtorjev prispevek k razumevanju življenjske poti sestopanja (tudi iz ideoloških družbeno-državnih nebes na zemljo). Gre za deskolarizacijo in deziluzijo ideje o permanentni vzgoji, ki zaobsega vse razvojne faze. Narkogogika se mora ukvarjati z antilogosom človekove pretirane odprtosti za različne škodljive vplive, skratka: z vprašanjem zasvojljivosti, zapeljivosti oz. ugrabljenosti človeka (Prešernova ali že biblijska goljufiva kača trpkega spoznanja). Narkomanija ima več vzrokov: ni le kazen za človeka kot najvišje razvito in odzivno bitje, ampak je tudi posledica njegovega brezdomstva oz. izkoreninjenosti in iskanje nadomestkov, razkoraka med tehničnostjo in duhovnostjo, vrednotnega vacuuma itd. To sicer nima neposredne zveze s svetom dela, posredno pa jo vendarle ima v bipolarnih strukturnih nesorazmerjih. Problem narkomanije ne

pomeni manj kot problem avtonomnosti subjekta (zaupanja) in s tem avtonomnosti pedagoških znanosti.

Tanatogogika pomeni vodenje človeka v in skozi bivanjsko ugašanje, kakor tudi od neuspehov, porazov, zastojev, smrti, suicidarnosti. Za Heideggerja je človek bitje za smrt (Sein zum Tode). Na osnovi te predpostavke bi lahko sklepali, da je znanost, ki izhaja iz avtentičnosti bivanja, tudi sama avtentična in avtonomna. Tanatogogika proučuje bivanjsko ugašanje v vsakem obdobju človekovega življenja, in ne samo v starostnem. V tem primeru bi bila samo sestavni del gerontologije/gerontogogike. Tanatogogika osvetljuje vlogo pedagogike v celoti, ker se človek spoznava v luči svoje končnosti. Starogrška paideia, ki ima agonalni značaj, poraze sicer predpostavlja, vendar jih ne vključuje, ker nima mehanizmov humanizacije. Ovira za to, da ni prišlo do sinteze evolucijske in involucijske pedagogike, je v današnjem tehnologizmu in pozitivizmu, ki sta usmerjala človeka k porabništvu - k navidezni sreči. Očitno je, da šele obe pedagogiki utemeljujeta skupni logos, episteme in pragmo človekove eksistence, kakor tudi njene celostne vrednote na osnovi delovanja leve in desne polovice možganov. S tem pa dajeta pravi smisel delu in odpravljata zasvojenosti (zavedenosti, zaslepljenosti, posesivnosti) mehanskega človeka. Skupni logos je smisel nove sinergične skupnosti in njene etične vzgoje za sožitje nasproti vzgoji za gospostvo. Prva inačica vodi v preživetje, druga pa v propad človeštva. Tudi samo proizvodno delo se bo spremenilo, ker ima danes nesorazmerno strukturo.

Prehajamo v postindustrijsko, postzaposlitveno družbo. Ne moremo mimo pomena razvoja dela za edukacijo. Temelj prihodnega dela ne bo več manualizacija in industrializacija, ampak bo po avtorju vsesplošna intelektualizacija. Pri tem ostaja osnovni problem, kako je mogoče preseči nesorazmerja, ki se pojavljajo med njegovo telesno ali fizično ter duševno ali intelektualno energijsko zvrstjo, civilizacijo in kulturo itd. V krizo ga je privedlo to, da se je posvečal pretežno eni strani in zanemarjal drugo. Za preseganje krize je potrebna sprememba celotne paradigme.

Pričujoči zapis je le ena od možnih interpretacij knjige podobno kot je avtorjeva življenjska pot zlasti po Bledu 1971. leta le en izsek boja za razkritost antropološko-pedagoškega logosa. Pot do logosa ni bila nikoli lahka in tudi v prihodnosti ne bo. Logos se rad skriva zaradi individualnih in običih idolov (Bacon), ideologij in iluzij. Logos naj ne bi nastopal samo kot Minervina sova, kot pedagoška beseda "post festum", ampak kot zdravilna, osvobajajoča zakonita moč, kot tisti humus/humanus, iz katerega naj bi rastel živ, edukacijski cvet. Tako bo tudi logika dela dobila svoje mesto v (pedagoški) etiki dopustnosti biti kot etiki življenja.

Povzetek

Pedičková 'Pedagogika danes' s pomočjo enotne misli - logosa širi prostor resnice in svobode v svetu vzgoje in izobraževanja. Njena vrednost je v tem, da se od Bleda 1971. leta zoperstavlja (pre)ozkim pragmatističnim, funkcionalističnim in instrumentalističnim posegom v področja edukacije, ki se vedno znova po-javljajo pred in po usmerjenim izobraževanjem kot tudi v imenu 'koncepta osnovne šole'. Tudi nova pedagoška področja narkogogike, gerontogogike in tanatogogike je potrebno varovati pred tem. Enotna osnova (logos) vseh področij je odprtost in ireduktibilnost človeka v svetu kakor tudi antropološke teorije.